

УДК 376.32:37.017.4

кандидат біологічних наук,

доцент кафедри природничо-математичних наук Кудрик В.В.

Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки,

викладач кафедри соціальної роботи Закусило О.Ю.

Луцький інститут

Розвитку людини Університету «Україна» (м. Луцьк)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНИНА З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анотація. В статті розглядаються питання громадянської освіти в процесі формування осіб із вадами зору. Визначено шляхи підготовки до дорослого життя та вміння здійснювати правильний вибір з метою успішної інтеграції у суспільство.

Ключові слова: громадянська освіта, особи з вадами зору, соціально-педагогічні інститути, громада, структура особистості.

Аннотація. В статье рассматриваются вопросы гражданского образования в процессе формирования людей с ослабленным зрением. Определены пути подготовки к взрослой жизни и умения осуществлять правильный выбор с целью успешной интеграции в общество.

Ключевые слова: гражданское образование, лица с нарушениями зрения, социально-педагогические институты, общество, структура личности.

Annotation. This paper addresses the Civic Education in the Process of persons with visual impairments. Ways of preparation for adult life and ability to perform the right choice for successful integration into society.

Key words: civic education, individuals with visual impairments, social and educational institutions, the community, the structure of personality.

Вступ. Забезпечення функціональної громадянської освіченості особи виступає важливим завданням сучасної політики держави, що передбачає спрямування змісту освіти на здобуття школярами громадянського досвіду, основних громадянських умінь, що є основою формування системи уявлень, світоглядних орієнтацій особистості, вироблення власної філософії діяльності, самоідентифікації та самореалізації в кожній із сфер суспільного буття.

Зазначимо, що успіх демократичних перетворень у державі значною мірою залежить від рівня обізнаності людей зі своїми правами та обов'язками і чіткого їх дотримання усіма без винятку членами суспільства.

Школа повинна виступати осередком громадянської освіти, демократії, політичної культури, нормативно-правових знань, умінь та сприяти формуванню громадянської компетентності, становленню гідності та відповідальності осіб, усвідомлення та визнання ними демократичних принципів життя та пріоритету прав людини з інвалідністю.

У руслі вищезазначеного зауважимо, що існує чимало негативних чинників впровадження громадянської освіти. Зокрема, відсутність належного шанобливого ставлення до культурної спадщини українського народу спричинене низьким рівнем викладання суспільних дисциплін, адже громадянська освіта у школі не є обов'язковим предметом. Відсутність навчальних планів та програм утруднює роботу вчителів відносно даної проблеми. Є лише поодинокі проекти на зразок «Громадянська освіта - Україна», які не забезпечують повною мірою систему виховання громадянина сучасної держави. В той же час надмірна кількість різноманітної інформації носить суперечливий характер, де без сформованого світогляду та переконань важко розібратися дорослій людині, не кажучи вже про школярів. З огляду на це, проблема громадянської освіти осіб з інвалідністю є досить актуальною.

Метою статті є з'ясування місця і ролі школи, громади у становленні осіб із вадами зору.

Виклад основного матеріалу статті. Відомо, що громадянська освіта не обмежується набуттям деяких знань, вона передбачає створення певного світогляду і відповідного способу життя, це вміння і навички, які втілюються у активних діях. Громадянська освіта – це не лише набір певних цінностей, чергова ідеологічна технологія, яку пробують поширити серед населення, це вимога часу – вміння жити у сучасному суспільстві, вміння залишатися особистістю, будучи частинкою громади.

Витоки ідеї громадянськості беруть свій початок ще з античної доби та епохи Відродження. Значний вплив на становлення особистості мали твори відомого українського філософа та мандрівника Григорія Савича Сковороди. Особливу увагу на формування громадянина звертали М. Драгоманов, М. Костомаров, С. Русова, М. Грушевський, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, М. Стельмахович та ін. Вітчизняні вчені Г. Балл, І. Бех, Г. Васянович, О. Вишневський, О. Киричук, В. Синьов, та ін. розглядають особливості формування громадянських якостей особистості в умовах сучасності.

Фахівці у сфері спеціальної освіти Є. Синьова, Ю. Войтюк, І. Сасіна, С. Федоренко, О. Даливеля, Є. Клопота, Л. Солнцева, А. Колупаєва, І. Лошакова та ін.. акцентували увагу на повноцінному розвитку особистості в соціумі, незважаючи на наявні дефекти здоров'я. Вплив соціальних та народознавчих чинників на формування громадянськості розглядали О. Воропай, В. Кузь, А. Капська, З. Карпенко тощо.

Врахування всіх зовнішніх факторів, які впливають на індивідуальність дитини, їх складні взаємозв'язки здатні в цілому забезпечити формування особистості та її розвиток у соціумі. Насамперед, це спосіб життя людини, який може сприяти її становленню чи протидіяти йому, умови життя, які забезпечують життєдіяльність в межах певного регіону, національні традиції, особливості природного середовища, різні джерела духовної культури, характер їх взаємодії, просторові та часові умови життя, виховні системи та

індивідуальні особливості особистості, які склалися у цих системах на сучасному етапі.

Загальновідомо, що основним джерелом пізнання навколишнього світу є зір, за допомогою якого здійснюється 90% сприйняття довкілля. Зір необхідний людині для будь-якої діяльності: самообслуговування, пересування, навчання, відпочинку тощо. Як зазначає статистика, діти з порушенням зору складають велику і доволі різноманітну групу як за характеристикою стану зору, так і за походженням захворювань.

Наприклад, навчання сліпих дітей здійснюється на основі системи Брайля за підручниками, призначеними для сприйняття тексту за допомогою дотику. Для них основними засобами пізнання стають дотик і слух. У зв'язку з цим чуттєві образи мають іншу, ніж у зрячих, якість, іншу структуру. Ті діти, у яких зберігся залишковий зір, мають можливість сприймати навколишній світ у вигляді зорових образів, хоча й дуже збіднених і неточних.

У пам'яті осліплених дітей вже з раннього дошкільного віку зберігаються (іноді протягом всього життя) зорові образи навколишнього світу, і в зв'язку з цим обсяг уявлень в них значно ширше і багатше, ніж у сліпих від народження.

Таким чином, зорові порушення викликають у дітей значні труднощі в пізнанні навколишньої дійсності, звужують суспільні контакти; обмежують орієнтування, можливість займатися багатьма видами діяльності, перешкоджають формуванню активної громадянської позиції.

Врахування зазначених особливостей потребує спеціального підходу до організації навчального-виховного процесу у ДНЗ, спрямованого на всебічний розвиток дітей з порушенням зору. Специфіка навчання і виховання таких дітей виявляється в обліку загальних закономірностей і своєрідності їхнього розвитку, у диференційованому підході, застосуванні спеціальних форм і методів роботи, використанні оригінальних підручників, наочного приладдя і вправ. Крім того, до всебічного розвитку дітей

необхідно підходити комплексно, поєднувати основні напрями роботи: організаційно-педагогічний, лікувально-відновлювальний, навчально-корекційний та виховний.

Враховуючи перераховані тенденції, простежується тісний взаємозв'язок корекційно-педагогічної дії з формуванням у сліпих та слабозорих дітей чуттєвого досвіду, що є основою соціалізації особистості.

Слід відзначити, що діяльність соціально-педагогічних інститутів щодо соціалізації є найбільш ефективною тоді, коли вона орієнтована на досвід перебування особистості у «позитивному» соціумі і міжособистісному спілкуванні. Для діяльності соціально-педагогічних інфраструктур важливі не самі вчинки особистості, не стільки їх результати, скільки набутий у спільній діяльності, обговорений і усвідомлений досвід, який є підґрунтям для молодого покоління і важливим орієнтиром у їх подальшому житті.

Підтвердженням цього слугує прийнята урядом Національна доктрина розвитку освіти, концепції громадянського виховання та громадянської освіти, яка повинна здійснюватися за трьома напрямками: впровадження окремого навчального предмета, інтеграція громадянських знань у інші шкільні предмети та відповідна орієнтація виховної роботи в навчальному закладі.

Зауважимо, що в освітньому просторі сучасної школи громадянська освіта викладається фрагментарно. Зокрема, науковцями було розроблено два навчальні курси з означеної проблеми: «Ми - громадяни України» для 9 класу (Пометун О., Дем'янчук О., Ігнатова І. та ін.) та курс «Громадянська освіта» для 9-11 класів (Арцишевський Р., Бакка Т., Гейко І., Дух Л. та ін.), які рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

Л. Дух, трактуючи процес апробації цих підручників на основі аналізу результатів діяльності учнів та можливостей вчителів, отримала неоднозначні висновки. По-перше, здебільшого сучасний вчитель не підготовлений до використання нових методів викладання курсу, хоча готовий сприймати демократичність курсу громадянської освіти та визнає

його актуальність. По-друге, поки що низькою залишається забезпеченість учителів матеріалами з громадянської освіти, недостатньо літератури або вона є недоступною. По-третє, необхідна додаткова підготовка вчителів до викладання громадянської освіти [2].

Висловлені міркування завершує висновок про важливість спрямовання вчителів на формування вмінь інтегрувати знання, отримані в процесі вивчення різних дисциплін у цілісний комплекс суспільно-політичних курсів. Особливу увагу вчитель громадянської освіти має приділити розвиткові теоретичного мислення учнів у поєднанні його з навичками використання у повсякденному житті.

В загальній оцінці підходів до становлення громадянина є формування світоглядних орієнтацій особистості, вироблення власної філософії життєдіяльності, самоідентифікація та самореалізація в економічній, соціальній, культурній, політико-правовій сферах, формування мотивації та основних умінь, необхідних для відповідальної участі в громадянсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства, орієнтація на позитивні соціальні дії, формування толерантності, плюралізму, полікультурності, гуманізму [3].

Ми поділяємо думку вітчизняних фахівців-практиків, котрі засвідчують, що існує стійка суперечність між завданнями школи, орієнтованими на повну реалізацію творчих сил учнів, і старими формами та методами їх вирішення. Тому інклюзивне навчання, в тому числі, й громадянське, є важливою ланкою у становленні системи цінностей у підростаючого покоління, де діти з особливими освітніми потребами, отримують знаннями і вміннями, пов'язані з громадянським суспільством, правовою сферою, правами, а також із загальними аспектами дорослого життя, наприклад, розумінням того, як знайти та влаштуватися на роботу.

Аналіз науково-методичних джерел свідчить, що у школах, де навчаються діти з особливими освітніми потребами, важливим аспектом роботи є підготовка учнів до дорослого життя, яке має бути максимально

незалежним, зважаючи на обмежені можливості, що впливають на життя особи. Громадянська освіта цілком правомірно розглядається як складова такої підготовки, що й пояснює потребу учнів і вчителів як у практичній діяльності, пов'язаній з реальними життєвими ситуаціями, так і академічній (на основі текстової інформації) [1].

Підтвердженням цього слугує виокремлена В. Лісовським структура розвитку особистості, що включає такі види діяльності: самоосвіта; самовиховання (робота над характером, емоційним моральним розвитком, філософією життя тощо); вибір напрямку (галузі) освіти та професії; вибір конкретного місця роботи; вибір групи друзів, товаришів, колег; участь у певних громадських і політичних організаціях; рішення щодо шлюбу і складу сім'ї; пошуки шляхів досягнення поставленої мети [4].

Як показує практика, впровадження громадянської освіти особам із вадами зору неможливе без взаємодії з різноманітними інституціями: державними органами управління, вузами, науково-дослідними інститутами, громадськими організаціями, родиною тощо. Це передбачає використання ЗМІ, проведення круглих столів, науково-практичних конференцій педагогічної громадськості, запровадження постійно діючих семінарів з проблем громадянської освіти, залучення до обговорення та співробітництва громадських організацій, асоціацій, родини.

Отже, молода людина, в тому числі, і з вадами зору, отримавши освіту, має бути добре підготовлена до дорослого життя і вміти здійснювати відповідний вибір з різних альтернатив з метою успішної інтеграції у суспільство.

Висновки. Таким чином, соціально-педагогічні інститути ставлять за мету сформувати особистість, яка усвідомлює взаємозв'язок між індивідуальною свободою та громадянською відповідальністю, між правами людини та її обов'язком, і є готовою до активної компетентної участі у житті суспільства.

Перспектива подальших досліджень полягає у детальній діагностиці впливу різних соціальних інститутів на становлення зорудепривованої особи в умовах інклюзивного навчання та розробку й застосування нових форм і методів взаємодії громади із зазначеною категорією людей.

Література

1. *Громадянська освіта: теорія і методика навчання.* – К.: ЕТНА-1, 2008. – 174 с.
2. Дух Л.І. *Громадянська освіта та виховання учнівської молоді [Електронний ресурс] / Л. Дух – Режим доступу: <http://yarosch.mylivepage.com/wiki/>*
3. *Концепція громадянської освіти в Україні. Громадянська освіта: Книга для вчителя / Арцишевський Р.А. та ін. – Львів: Вид-во ТЕКА, 2002. – С. 8-16.*
4. *Лисовский В. Т., Лисовский А. В. Социализация молодежи / Социология молодежи / В. Т. Лисовский, А.В. Лисовский. – СПб., 1996. – С. 66-72.*